

УДК 316.244

ПОЧАТКИ ГРОМАДЯНСТВА (генетична соціологія)¹

М. С. Грушевський

(1865–1937)

Розглядаються напрацювання представників класичної соціології у тому, що стосується соціогенезу: історичного становлення соціальних утворень, таких як сім'я, власність, клас, влада, держава. Автор окреслює предметне поле генетичної соціології, відмежовує його від предметного поля історичної науки та етнології та аналізує протосоціологічне коріння формування цього напрямку соціологічного знання.

Ключові слова: протосоціологія, класична соціологія, генетична соціологія.

Загальне

[...] Що висвітлено дотеперішніми дослідженнями над початками і розвитком суспільності, що зостається спірним і неясним, та в якому напрямі належить шукати розв'язання питань тим, які б поінтересувались самі зайняті тим питаннями? Думаю, що таке висвітлення може бути тим користнішим, що ні в нашій науковій літературі – ні і в науковій літературі взагалі, нема властиво таких підручників, які б могли заспокоїти інтерес до цих питань. А те, що циркулює у нас в ролі таких підручників – не відповідає цьому завданню.

Властиво, для цілого ряду поколінь була для цього одна книжка – мабуть усім читачам так добре звісна, що її не треба й називати. В таких невеликих літературах як наша вона довго була такою й одинокою підручником, з котрого зачерпувались відомості про початки й розвиток громадського життя людей та головніших його форм і установ.

Я говорю, розуміється, про славу книжку Фрідріха Енгельса “Початок родини, власності й держави” [1], котрої перше видання вийшло 1884 р.

[...] Тим часом Морганова система, хоч як талановито сконструювана, в тій частині, де вона давала образ загальної еволюції громадянства, була не більше як гіпотезою, цінною і корисною в розвитку науки – те що називається “робочою гіпотезою”, яка помагає розібратися в зібраній науковій матеріалі й намічає дорогу дальшому дослідженню – і передається згодом в науковий архів, коли в дальшій стадії наукової роботи зібраний і систематизований матеріал переростає сю гіпотезу і дає можливість поставити нову теорію, більш відповідну до призначеного матеріалу. І в тім була хиба книги Енгельса, що вона популяризувала гіпотезу Моргана як певні, нехибні висновки науки, і власне в сій сфері, де тоді, та і досі, все ще тільки рух, допиткування, вишукування

© Грушевський М. С., 2010

¹ Зберігаємо дослівну мову тексту твору М. Грушевського “Початки громадянства (генетична соціологія)” видання 1921 р.

дороги до певних і тривких висновків. Вона піддавала своєму читачеві хибну гадку, що в поданій йому книзі він має вже остаточне, певне розв'язання цих питань, має на них тверді відповіді, які йому тільки треба добре запам'ятати, і більше до цих питань уже не вертатись. Коли зважити, яке величезне значіння в загальному світогляді людини мають поняття про такі основні явища громадського життя, як подружжя, родина, рід, власність, кляс, влада, держава, то пригасити в широких кругах інтерес до них, до праці над вивченням цих питань, давши якісь ніби то тверді й непохитні формули, замість побудки до дальшої неухильної думки в сім напрямі, – це дуже некорисно з погляду культурного і суспільного розвитку цих широких верств.

А формули розвитку громадянства, взяті Енгельсом у Моргана, були, на правду, зовсім ані тверді ані певні. [...]

Розвій соціологічної науки і генетичної соціології з окрема

Як я уже сказав, вивчення початків соціального (громадського) життя людства та його розвитку вважається ділом соціології, а саме тої частини її, яка зветься соціологією генетичною, або динамічною, – а могла б зватися й просто соціологією історичною) бо узагальнює явища історії людства, шукаючи в ній певних загальних прикмет, більш або менше спільних всьому людству. Тільки ж з історією звичайно зв'язується поняття того, що зветься “історичними часами” в житті народів; коли вони дійшли вже такого соціального і культурного розвитку, що у них з'являються “історичні пам'ятки”, тягла і неперервана історична традиція. Тим часом генетична соціологія займається найбільше часами ранішими, “перед-історичними”, старається розслідувати зв'язки суспільного життя і розвитку його форм, починаючи від найбільш простих і примітивних, та висвітлити ті дороги, якими воно приходить до тих складніших форм, в яких різні народи виступають на початках доби, що зветься “історичною” та служить предметом історичних дослідів. Втім ген. соціологія приподоблюється до іншої такої “перед-історичної” науки, археології, яка так таки й зветься інакше “перед-історією” (“преісторією”). Тільки та ставить, своїм головним завданням висвітлення початків матеріальної культури (їжі, одягу, житла, господарства і зносин) і студіює для цього матеріальні рештки і пам'ятки цієї культури (струмент, посуд, рештки їжі, одягу, житла, поховань). А генетична соціологія, розслідуючи початки соціальної організації, звертається до старинних літературних пам'яток, а ще більше (останніми часами особливо) – до матеріалів етнологічних: до студій над народами, які зісталися на нижчих, так би сказати – перед-історичних ступенях культури і соціального життя. Широко переведені протягом останнього століття досліді і описи побуту таких народів виказали, що майже всі ступені культури і громадського життя можна бачити на яв, перед собою, у цих народів, і коли їх уміючи підібрати і поставити поруч себе, очистивши від різних сторонніх додатків, за поміччю порівняльних етнологічних студій, то ми дістанемо перспективу соціального розвитку, дуже різнорідну, з масою варіантів, яких даремно б ми шукали в історичних наших відомостях.

Трохи, правда, запізно наука взялась до студіювання цих пасербів історії: деякі встигли вже й вигинути під натиском на них європейської “цивілізації”, поки діждались цієї ласкавої уваги. Але все ж таки ці досліді, переведені протягом особливо останнього півстоліття перед війною, уратували, для науки бодай, дуже багато. Заразом

вказали вони шлях, котрим належить іти, щоб дійти ясного розуміння доріг, якими вищі культурою народи, так звані історичні, вийшли на ті вищі ступені культурного життя, де вже починаєт ся їх історичне існування, котрим займаєт ся історія, а так звана “філософія історії” стараєт ся звести до більш менш одностайних, спільних моментів безконечне багатство фактів і подробиць сього історичного життя. Генетична соціологія таким чином пророблює немов вступні розвіди до сеї науки, яка розвинулась півстолітєм раніше, головню під впливами німецької ідеалістичної філософії. Деякі дослідники навіть дивлять ся на соціологію взагалі, як на те саме, чим мала бути та “філософія історії”¹). Але глибока відмінність напрямів новішої соціології від тої старої, ідеалістичної історії філософії, робить таки з соціології не по назві тільки, а по самому духу і змісту науку глибоко відмінну. В своїх початках (у Конта особливо) соціологія стояла дуже близько до тої ідеалістичної філософії історії – але потім відійшла далеко й пішла иньшою дорогою.

Поява і розвиток соціології як науки се діло останнього століття. Правда, коли її починають просто з “Курса позитивної філософії” Конта, котрий руба поставив питання про неминучість утворення сеї науки (котрій він перший і дав її нинішню назву – “соціологію”), то се виходить трохи занадто формально. Не казати вже, що ідея науки про людське громадянство, як таке, носила ся в гадках учених, які інтересували ся соціальними відносинами, дуже здавна: стара “політика”, що веде свої початки від Плятона і Аристотеля, була властиво вже такою наукою про громадянство, тільки все збивалась на науку про державу, і питання про відносини між громадянством і державою було для неї центральним. Один з визначних представників сеї дисципліни, англійський філософ Гоббс (1588–1679) висунув і дуже значущий термін для сеї науки – “соціальна філософія”. Але XVIII вік не оцінив відповідно сеї ідеї. У Монтескіє і Кондорсе, котрих Конт уважав своїми попередниками, знаходимо не багато нового в порівнянні з попередніми “політиками”, і тільки велика революція та викликані нею глибокі політичні й соціальні зміни змусили глибше застановитись над соціальним ладом і основними факторами його розвитку.

“Великий зачинатель ідей”, насичений вражіннями епохи, гр. Сен-Сімон (1760–1825) в своїх безконечних, безсистемних, часом навіть суперечних з собою писаннях, написаних під вражіннями наполеонівської і реставраційної реакції, доходить до глибоких висновків, які відограли велику роль в розвою європейської мислі². Переходячи історію Франції, – ті умови, які привели до утворення феодального режиму, потім його розкладу і організації необмеженої королівської монархії, до революційного вибуху і реставрації, він порівнює її з історією Англії, з англійською революцією і реставрацією, і констатує повну аналогічність розвитку сих двох країв, поставлених, на перший погляд, в такі глибоко відмінні обставини. Се вказує йому на спільність основних сил, які керують історією народів. Форми державної організації, політичні зміни – котрі так швидко

¹ Особливо замітна, написана з сього становища цікава і цінна книга проф. Павла Барта [2]. З старших дослідників напр. Міль уживав без різниці, як ту саму назву, “соціологію” і “філософію історії”.

² Ся духовна спадщина Сен-Сімона, незвичайно важна для розвою європейської мисли середини XIX в., не можна сказати щоб була добре вистудіювана [див. 3].

проходили в останніх десятиліттях – мають другорядне значіння. Основу становить економічна організація громадянства: право власності, поділ праці, форми продукції і організація суспільних клас, яка з того витікає. “Парляментарне правління тільки форма, а власність – се ґрунт; закон про права і форми правління не мають такого значіння як ті, що уставляють права власності і регулюють їх користання; їх обґрунтування се правдива підстава соціальної будови”. Поруч сих економічних підстав відіграють в політичних змінах велику роль також ідеї – моральні, релігійні, філософські. Кожда політична система має своє обґрунтування в системі філософській. Політична організація середньовіччя була ділом середньовічних мислителів – духовенства, а розвій позитивного знання, принесеного Арабами до Європи, не менше послужив розкладові феодалізму, ніж визволення міських комун. Про взаємовідносини сих двох категорій сил – економічних і духових, Сен-Сімон не висловлює ся виразно, але часами у нього виривають ся замітки, які признають першенство за факторами економічними: “поступи індустрії мають найбільш позитивний характер”, велика революція мала своєю метою уставлення “індустріальної системи” і революційна енергія не вичерпаєть ся, поки ся система не закріпить ся (правда, що сю індустріальну систему Сен-Сімон бере широко, включаючи сюди всі продуктивні, працюючі елементи: підприємців, робітників і трудову інтелігенцію).

В кождім разі сі сили проявляють себе з такою ж постійністю і непохитністю, як сили фізичні. “Хід цивілізації не залежить від нас”. Хід людського Духа єдиний і незмінний, великі люде не творять, лише збирають до купи розкидане. Спеціально політичні події підлягають законности ще більш абсолютній, ніж математичні ряди. Тому тут навіть більше ніж в науках природничих можливе передбачання, виводи на будуще з фактів минулих; добра історія минувшини заразом буде історією будуччини людства. Досі вона була чисто літературною роботою, дійсною наукою вона стане тільки тоді, коли почне “координувати факти, і з них виводити загальні закони”. На сих історичних виводах мусить тоді спертись і нова “політика”: вона послугуватиметь ся методами фізики й інших природничих наук і подібно до них ставитиме своїм завданням – з даних фактів передбачати їх вислід. Се й є властиве завдання людської праці – людську проникливість наблизити можливо “до передбачання божого”.

Соціальні науки, таким чином зреформовані методом наук природничих, мусять ввійти в нову систему “позитивної філософії”, котру Сен-Сімон запроєктував задовго до своєї знайомости з її будучим творцем та своїм учеником Огюстом Контом. В своїх “Lettres philosophiques et sentimentales” він писав, в 1811 р., коли Конт іще був підлітком:

“Окремі науки – се елементи загальної науки, названої філософією, ся наука в своїй пасивній часті являєть ся підсумком (резюме) здобутих відомостей, в часті активній – показником нових наукових шляхів і переглядом способів для нових відкриттів і завершень уже розпочатих. Розглядаючи релятивний і позитивний характер науки в її цілости й частях, бачимо, що й цілість і часті з початку повинні були мати характер здогадний (конектуральний), далі мусіли дістати характер на половину здогадний, на половину позитивний, і нарешті вся наука і часті її мають здобути характер можливо вповні позитивний. Ми й прийшли до моменту, коли перший видатний підсумок

окремих наук (*des sciences particulieres*)” утворить позитивну філософію (*la philosophie positive*)”.

Утворити таку систему позитивного знання Сен-Сімон не було дано: його відомості були занадто поверхові, хоч і різнородні, й зачерпнуті з других рук. До сього діла взявся його ученик і співробітник з останніх літ життя Огюст Конт (Comte, 1798–1857). Тому що Конт і Сен-Сімон під кінець розійшлися, Конт і його ученики можливо затушковували ідейну залежність їх праці від Сен-Сімонових ідей: як сказано вже, Конт більш налягав на зразок своїх ідей з поглядами Монтескіє і Кондорсе і промовчував Сен-Сімона, а декотрі з контистів навіть навпаки – доводили вплив Конта на Сен-Сімона¹. Однак залежність діла Конта від вище наведених ідей Сен-Сімона не підлягає сумніву. Своім “Курсом позитивної філософії” (6 томів, 1830–1842) Конт сповняв програму “підсумку окремих наук”, поставлену Сен-Сімоном, його побажання бачити “добрю історію минувшини людства”, котра б давала прогноз його будучини, і начеркував нову програму нової науки про суспільність, тої “соціальної фізики”, котра б устала законами соціального розвою, такі ж певні та непохитні як закони фізики. Тільки – і в сім Конт не додержався на висоті гадок свого учителя, – він упростив його концепцію соціальних факторів. Лишив без відповідної уваги все сказане Сен-Сімоном про фактори економічні, індустриальні, клясові, і в основу своєї концепції взяв тільки фактор духовий, психологічний – принаймі в тій більш суцільній частині своєї історії соціального розвитку, котра у нього доводить ся до нової європейської історії².

Перед усім усталає він систему окремих наук, їх “єрархію” в порядку їх складності – від загальніших і простіших до більш складних, скомплікованих. Се слава Конттова “класифікація наук”, яка усталає їх в такому порядку: математика, астрономія, фізика, хімія, біологія, і за біологією, яка студіює устрій і функції живих, чи органічних тіл. По гадці Конта, мусить бути ще наука, присвячена устроєви, розвоєви і функціям людської суспільности. Сій будучій науці він дав назву соціології, яка й зістала ся за нею, незважаючи, що такий термін, зложений з двох різнорозмовних слів – одного латинського, другого грецького, викликав чимало опозиції. Ціла половина Конттової “Курса” (т. IV, V і VI) присвячена виясненню принципів і завдань сеї нової, ним постудірованої науки. В дусі Сен-Сімона сі завдання і методи ставлять ся по аналогії з фізикою: як біологія так і соціологія трактують ся як відділи фізики в широкім розумінню слова. Фізика властива досліджує закони неорганічної природи; біологія, або “органічна фізика”, займаєть ся тілами органічними, а соціологія, котру Конт інакше називає “соціальною фізикою”, має досліджувати устрій людського громадянства (що Конт по аналогії з фізикою називає “соціальною статикою”) і його розвій – що він називає “соціальною

¹ Про причину розходження Конта з Сен-Сімоном оповідають, що Сен-Сімон був невдоволений, що Конт за-мало рахуєть ся з значінням релігійного і “сентиментального” фактора в соціальному життю. Але не кажучи, що Конт в сім напрямі під кінець, в своїй “Позитивній політиці” пішов навіть дальше від Сен-Сімона, взявши на себе організацію нової церкви, – він і в своїм “Курсі позитивної філософії” розвинув як раз найбільше “релігійно-сентиментальну” сторону людського життя.

² З написаного про Конта найкращою зістаєть ся популярна праця Д. С. Міля [5]. Дуже старанну монографію про Конттову соціологію написав F. Alengry [6].

дінамікою”. В сім досліді має вона знаходити оті вимагані Сен-Сімоном тверді й непохитні закони, котрі в соціяльнім житю мусять бути також як у всякій иньшій сфері природних явищ. Базу в сім приготовляє для соціології біологія, котрої частину становить “фізіологія мозку”, або психологія, яка аналізує соціяльні інстинкти людини (*sociabilite humaine*). Аналіз історичного розвою людства мусить розкрити закони, котрі ними керують. Основною силою соціяльного розвитку являєть ся людський дух: “весь соціяльний механізм в останнім рахунку спочиває на ідеях” (*tout le mecanisme social repose finalement les opinions*).

Розвиваючи висловлену досить ясно вже у Тюрго і Сен-Сімона ідею, котру Конт одначе вважав своїм винаходом¹, він уставляє свою теорію “трьох стадій”, які переходила в своїм розвою мишленне, а з нею і соціяльне жите всіх народів: з початку давалось усьому обьясненне теологічне (волею і творчістю богів), потім метафізичне (з певних абстрактних первооснов) і нарешті думка стає на позитивний ґрунт: шукає реальних законів, себ-то фактичного зв’язку явищ в їх розвитку і співістнуванню. Відповідно сьому Конт ставив черговим завданнем науки поставити на ґрунт “позитивної філософії” і студіюванне соціяльного людського жита та згідно з її вислідами його організувати. Прикметами позитивного дослідю він уважав: обективизм, себто підпорядкуванне гадок предметови дослідю, реальність досліджуваних явищ, їх певність і можливість перевірки, точність дослідю і свідомість релятивности його результатів – тому що явища кінець кінцем пізнають ся нами не в своїй абсолютній істоті, а в їх відносинах між собою і в відносинах до обсерватора чи дослідника.

Виходячи з сих принципів Конт начеркує в своїм курсі образ розвою людського жита і його перспектив в будучинности.

Вихідною формою соціяльної організації, *association elementaire*, являєть ся сім’я; се соціяльна одиниця, дана природними (біологічними) умовами. Вона опираєть ся не на поділі праці – основнім принципі соціяльної організації, “який в сімі проявляє себе тільки в деякій мірі”, – а на інстинктах людської симпатії. Ті ріжниці і нерівности, які існують в сімі, виявляють ся в підпорядкуванню жіночого елемента мужесьькому, і дитинячого покоління батьківсьькому; при всіх змінах форм сімі власть чоловіка над жінкою і батьків над дітьми мусить зіставатись; підконуванне сімі якими небудь теоріями Конт уважає симптом соціяльної анархії.

З сімей виростають племена, з племен народи. Виходячи за рамці сімі, людські

¹ У Тюрго напр. знаходимо такі гадки, які потім лягли підставою системи “трьох стадій” Конта: “Поки не усвідомлена була залежність фізичних явищ, зовсім натурально було думати, що вони творять ся ямись розумними істотами, невидимими, але подібними до нас – до кого ж вони могли бути подібні инакше? Таким чином все що діяло ся поза волею людей одержало свого бога, а страх і надія привели до релігійного культу. – Потім коли філософи порозуміли недоречність сих байок (про богів), але ще не мали доброго знання природних наук, вони стали толкувати явища абстрактними виразами, як “єства” (*essences*) і можливості (*facultes*) і трактували їх так наче б то були якісь істоти або нові боги, що прийшли на місце давнійших. І тільки геть пізнійше, з спостережень механічного впливу тіл на тіла, з сеї механіки виведено нові гіпотези, які можно було розвивати математично і перевіряти екперіментально”.

одиниці підпадають уже впливам соціального процесу, глибоко відмінного від біологічного існування. Супроти одиниць суспільність являєть ся самостійною силою, взаємовідносинами одиниць і поколінь обмежує вона впливи законів фізіологічних, включно з психологічними, і розвиваєть ся по своїм власним законам соціальної динаміки. Першим і основним таким соціологічним законом являєть ся закон прогресу, від котрого не може ізольоватись ніяка соціальна сфера; як в статіці так і в динаміці громадянства існує внутрішня звязь між усіми частинними його рухами. Дає напрям сьому рухови, як ми вже знаємо, людський дух. Біологічні умови соціального житя (*milieux biologiques*): раса, фізичні прикмети території, клімат – мають другорядне значінне, прискорюють або затримують його розвій, але не впливають на його напрям. Так само другорядне значінне має соціальна конкуренція, яка виникає з намноження людности і з тим звязаного попиту за життєвими засобами, поділу праці і кооперації. Історія громадянства се історія людського духу; еволюція духова і соціальна покривають ся обопільно. З кожного духового піднесення виникає ініціатива в иньших сферах соціального житя – мистецтві, політиці, індустрії. Тому з духового житя починаєть ся революція і реформа; одинокий спосіб реформи – се реорганізувати насамперед думку, щоб потім перейти до обичаю, і нарешті до інституцій.

Одначе сила духу також не безмежна: як усе матеріальне він підлягає фізичним законам, як закон інерції, ділання і протиділання, й ин. Тому помилкою являєть ся віра в безмежну силу індивідуальної ініціативи, спеціально – впливу законодавця: він може тільки підтримувати спонтанічний хід соціального процесу, а не затримати, не змінити його напрям.

На історичних прикладах першої, релігійної стадії соціального житя людства Конт стараєть ся показати все се конкретно. Він розділяє сю стадію на три степені: фетішизму, політеїзму і монотеїзму, і показує на кождім степені, як певному ідейному світоглядові відповідає певна соціальна система. Фетішизм полягає на єдино можливому для примітивної людини трактованню всього доохрестного як індивідуальних істот, укритих у всіх, навіть, на погляд, бездушних річах. З сього витікає пошана для користних для її прожитку звірят, привязанне до рідної землі, з тим до хліборобства. Сей многоважний поступ господарства треба толкувати з духових мотивів: поясненне збільшеннем людности і запотрібуваннем поживи не годить ся, бо психологія показує фальшивість виводу здібностей з потреб. Що до соціальної організації, то вона в сій добі не виходить властиво за рамці сімї. Священничої верстви ще нема, тільки ріжні чародії. Мистецтво слабо розвинене, в нім нема ще творчої фантазії, яка виявляєть ся в політеїстичній добі.

Культ небесних тіл творить перехід до політеїзму – релігії ширшої, яка обєднує більші круги людности спільними віруваннями і спільним підпорядкуваннем божеській силі, творить нації, держави і патріотичну свідомість. Але ріжниця в релігійних віруваннях, в божествах приводить до війн, – старинні війни всі мають до певної міри релігійний характер. Вони витворюють невірництво, а з невірництва виростає розкіш, жадність і соціальні нерівности. В організації влади з початку теократія, пануванне священничих верств, але що наслідком многобожности вона не консолідуєть ся, то у ріжних народів (греків, римлян і ин.) перевагу бере власть світська, військова, що зле

відбиваєть ся на моральності громадянства. Натомість найвищого розцвіту доходить мистецтво.

Доба монотеїстична – європейське середньовіччя – дає єдине священство, завдяки католицькій церкві, для котрої Конт не знаходить слів подиву і поважання, вважаючи, її діло верхом політичної мудрости людства. Утворений нею розділ влади світської і духовної і самостійність церкви дали незвичайно користні наслідки для соціального розвою Релігія обмежила війну, облегшила клясові нерівности, спеціально невірність. Мистецтву дала етичний зміст і т. д.

Таким чином на сих трьох світах: примітивнім, античним і середньовічним Конт послідовно переводить свою теорію залежности соціального процесу від ідеології. В характеристиці нової доби, приблизно від XIV в., вона не переведена так послідовно. В порівнянні з суцільною, закінченою будовою європейського середньовіччя сі п'ять століть Контови представляють ся добою розкладу і анархії, в котру внесе лад тільки будуча доба позитивизму. З трьох “серій” явищ, які виступають при кінці середньовіччя – індустріальної, естетичної і науково-філософської, ся остання тратить приналежну їй ініціативну, провідну роль, порядок залежности змінюєть ся, напрям дає індустріалізм, який завдячує свого енергію повному визволенню підданих. Провідну роль філософія починає брати з XVIII в., а повне панованне її прийде з добою позитивизму, дорогу котрому Конт промушує своєю творчістю. Загалом же характеристика сеї “метафізичної стадії” випала у нього далеко менш послідовно і ясно, ніж стадії попередньої.

Сю Контову концепцію історії соціального розвою людства приходиться ся оцінювати тепер дуже негативно, але сама ідея науки про суспільність як таку, і побажання “позитивного” розсліду явищ соціального процесу були починаю плодотворним.

-
1. *Engels F.* Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats, 1884.
 2. *Barth P.* Die Philosophie der Geschichte als Soziologie, 1897.
 3. *Weill G.* Saint-Simon et son Oeuvre. Paris. 1894.
 4. *Comte O.* Lettres philosophiques et sentimentales, 1811.
 5. *Mill J. S.* Auguste Comte and Positivism. London, 1865.
 6. *Alengry F.* Essai historique et eritique sur ia sociologie chez Auguste Comte, 1900.

НАЧАЛА ГРАЖДАНСТВЕННОСТИ (генетическая социология)

М. С. Грушевский

(1866–1934)

Рассматриваются взгляды представителей классической социологии в том, что касается социогенеза: исторического становления социальных образований, таких как семья, собственность, класс, власть, государство. Автор очерчивает предметное поле

генетической социологии, отделяет его от предметного поля исторической науки и этнологии и анализирует протосоциологические корни формирования этого направления социологической науки.

Ключевые слова: протосоциология, классическая социология, генетическая социология.

THE BEGININGS OF CIVICNESS (genetical sociology)

M. S. Hrushevsky

(1866–1934)

The discourse of classical sociology on sociogenesis (the historical formation of family and kin, property, class, power and state) is analyzed. Author discovers the features of sociological study of historical development, opposed to historical and ethnographical approaches and elaborates the protosociological roots of genetical sociology.

Key words: protosociology, classical sociology, genetical sociology.